

Hegedušića 1960—62. Izlaže od 1955. Djela iz ranijega razdoblja pripadaju figurativnom izrazu i nadrealističkoj poetici. Izražajni likovi u prostoru sugeriraju osjećanje izgubljenosti i tjeskobe (Kavana, 1959). Crteži i slike s kraja šezdesetih godina približavaju se apstrakciji. U njima je izražena dramatika postojanja, kolorističko-znakovna formulacija subjektivnih doživljaja (Sunovraćanje, 1968). Sudbinska i egzistencijalna pitanja postavljaju se i u novijim djelima, kontrastne kromatike i nemirnih površina. Stvaralački poticaj pronalazi katkad u mitološkim asocijacijama (Orfej, 1976). Samostalno je izlagala u Zagrebu (1958, 1970, 1979, 1982, 1987), Rijeci (1958), Splitu (1985), Varaždinu (1987), Beogradu (1987), Opatiji (1988). Izlagala je s grupom »Mart« u Beču 1961. Bavi se i grafikom.

LIT.: J. Depolo. U vlastitom svijetu, Vjesnik, 25. III. 1958. — I. Zidić, Nadrealizam i hrvatsko slikarstvo, ŽU, 1967, 3—5. — Isti, Biserka Baretić (katalog), Zagreb 1970. — V. Maleković, Usamljeni put do samobitnosti, Vjesnik, 7. V. 1970. — T. Maroević, Biserka Baretić (katalog), Zagreb 1979. — T. Maroević, Biserka Baretić (monografija), Zagreb 1990.

BARIČEVIĆ, Doris, povjesničarka umjetnosti (Graz, 7. IX. 1923). Završila je studij povijesti umjetnosti i arheologije u Zagrebu 1948. Doktorirala 1972. Znanstveni je savjetnik Arhiva za likovne umjetnosti HAZU (od 1978). Istražuje skulpturu i drvorezbarstvo XVII. i XVIII. st. u S Hrvatskoj u arhivima i na terenu; posebno je obrađivala tipološki razvoj propovjedaonica. Bavi se prikupljanjem i arhiviranjem lik. dokumentacije.

BIBL.: Glavni oltar zagrebačke katedrale iz 1632. Peristil, 1967—68, 10—11; Majstor propovjedaonica Majke Božje Snježne u Belcu, ibid., 1971—72, 14—15; Stajerski kipari na Trškom vrhu, Vijesti MK, 1975, 1—6; Umjetnički spomenici Remeta u drvu i kamenu, Kaj, 1978, 17; Domaći barokni kipari u Čazmi, Čazma 1979; Pavlinski kipari u Lepoglavi, Kaj, 1981, 2; Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis, Peristil, 1987, 30; Kiparstvo u pavlinskim crkvama u doba baroka, u katalogu: Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244—1786, Zagreb 1989; Claudius Kautz, kipar kamenog spomenika Bezgrešnog Začeca Marijina na Markovu trgu u Zagrebu, Peristil, 1990, 33; Kiparstvo i drvorezbarstvo, u knjizi: Križevci—grad i okolica, Zagreb 1993.

BARIČEVIĆ, Marina, likovna kritičarka (Zagreb, 31. XII. 1941). Diplomirala je 1968. na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Od 1970. likovna kritičarka i urednica Radio-Zagreba, od 1991. ravnateljica »Fundacije Ivana Meštrovića« (Zagreb, Split, Otavice). Organizirala je autorske i te-

matske izložbe, pisala predgovore u katalozima, prikaze izložbi, članke o I. Meštroviću, hrv. sakralnoj umjetnosti te monografije. Posebno se bavi keramikom; autorica je prve povijesti hrv. keramike, suosnivač Kolonije umjetničke keramike »Hinko Juhn« i keramičke grupe »Arte terra«. Redoviti je član Međunarodne akademije za keramiku u Ženevi.

BIBL.: Stella Skopal, Zagreb 1978; Mapa »Kućina« (uvod), Zagreb 1979; Ivan Švertasek, Zagreb 1981; Povijest moderne keramike u Hrvatskoj, Zagreb 1986; Kamillo Tompa, Zagreb 1990.

BARILOVIĆ, utvrđeni grad iz XV. st. na stijeni iznad Korane, J od Karlovca. Nepravilna tlocrta, s jakom kružnom kulom u I dijelu grada. God. 1604. zaposjedaju ga graničari. Stradao u II. svj. r., danas je u ruševinama.

LIT.: M. Kruhek i Z. Horvat, Barilović grad, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 1982—83, 8—9.

BARIŠIĆ, Nella, slikarica (Zagreb, 14. V. 1955). Akademiju završila u Zagrebu 1981 (N. Reiser), a potom suradnica u Majstorskoj radionici Lj. Ivančića i N. Reisera. Samostalno izlaže od 1982 (Zagreb), od 1990. živi u New Yorku. Njezine slike (1981—82) nastaju u kontekstu postmodernističke figuracije; prevladavaju pikturalni hedonizam i ikonografski predlošci popularne kulture. Kasnije ugrađuje geometrijske elemente koji daju mističnu atmosferu.

LIT.: M. Lučić, Nella Barišić (katalog), Zagreb 1989.

Ž. Ké.

BARIŠIĆ, Petar, kipar (Vrlika, 7. X. 1954). Diplomirao na Akademiji u Zagrebu 1978 (I. Sabolić). Bio je suradnik Majstorske radionice F. Kršinića (1978—81). U svoju skulpturu ugrađuje zavičajne i folklorne motive, koje sažima u dinamički koncipiranu formu (skulptura Sunce u prolazu Športskoga centra »Dražena Petrovića« u Zagrebu, 1987). Samostalno izlagao u Bolu (1977), Splitu (1980, 1986), Zagrebu (1980, 1982, 1987, 1989), Ljubljani (1989).

LIT.: I. Zidić, Petar Barišić (katalog), Zagreb 1989.

Ž. Ké.

BARLÈ, Janko, povjesničar (Budanje kraj Vipave, 12. III. 1869 — Zagreb, 18. II. 1941). Završio je bogosloviju a od 1916. kanonik je u Zagrebu. Pisao etnografske rasprave, povijesne monografije, biografije i prikaze o starim spomenicima.

BIBL.: Povijest župa i crkava zagrebačkih, I (Sv. Marko) i II (Sv. Ivan), Zagreb 1896. i 1899; Povijest turopoljskih župa, Zagreb 1911; Kaleži župne crkve u Hrastovici, VjHAD, 1912; Kapela sv. Ivana Krstitelja u Dužici, ibid.; Stari portal zagrebačke prvostolne crkve, ibid., 1913—14; Dva nepoznata zagrebačka zvonolijevca, Sv. Cecilija, 1921, 3; Iz povijesti glavnih žrtvenika u zagrebačkoj prvostolnoj crkvi, Narodna starina, 1930, 24.

LIT.: K. Dočkač, Msgr. Janko Barlè, Sv. Cecilija, 1941, 1—2. — Isti, Bibliografija msgra Janka Barlèa, ibid., 3—4; 1942, 1.

Z. Ša.

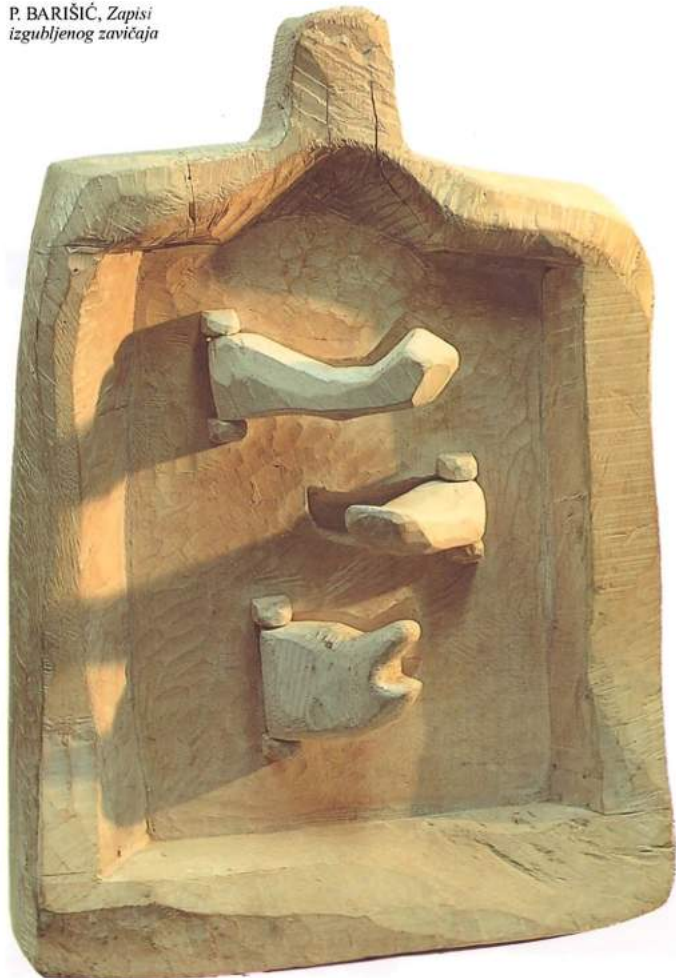
BARLETA, selo blizu Gospića. Na položaju Volarica u ruševinama romaničke kapele Sv. Ivana Krstitelja nađeni su reljefi rustificirane pleterne ornamentike iz XII. st. (danas u Arheološkom muzeju u Zagrebu).

LIT.: Lj. Karaman, O umjetnosti srednjeg vijeka u Hrvatskoj i Slavoniji, HZ, 1948, 1. — A. Horvat, Povodom prvog nalaza pletera u Lici, Bulletin JAZU, 1959, 3.

BAROK, umj. stil u XVII. i XVIII. st. Nastaje razvijanjem renesansnih oblika XVI. st. tako da se pravilna geometrijska tijela i likovi razbijaju u svojim okvirima, pa međašnje crte gube svojstvo strogoga razgraničenja, odnosno konture tijela i likova postaju mekane i razigrane (oltari), a arhit. mase se otvaraju (tlocrt zgrada u obliku slova U, arkade). Pretežno linearno obilježavanje likova renesansnih slikara barokni majstori zamjenjuju »slikarskim« oblikovanjem. Potenciranje senzibilnosti i ugođaja povezano je s uvođenjem iluzionizma. Svi ti elementi, oslobođeni oblikovne steg prethodnih umj. razdoblja, tijekom XVII. i XVIII. st. izrastaju u sve bujnije i nemirnije oblike, koji izražavaju nemir duha, ali i čežnju za egzotikom i dekadencijom, što se iskazuje u rokokou kao kasnoj fazi toga uzbuđenoga stilskoga izražaja. Barokne tvorevine svojom u pravilu bogatom opremom svjedoče o imućnim naručiteljima (npr. marmorizacija drvenih oltara). B. je ubrzo zavladao dvorovima eur. vladara i plemstva te građevinama Kat. crkve. Svojom vitalnošću i snagom dopro je do svih građova i gradića, u kojima se u to doba stare drvene kuće zamjenjuju zidanima, kao i do udaljenih seoskih naselja. Štoviše, i drvene kapele poprimaju barokne osobine. Gradske i seoske crkve grade se u baroknim oblicima a baroknim pregradnjama (svodovi, pročelja i lukovičaste kape na zvoncima) i postavljanjem baroknih oltara, propovjedaonica i dr. gotičke crkvene građevine bitno se preoblikuju (tzv. barokizacija).

Domovina baroka je Italija, osobito Rim, gdje mu se zametak javlja već sred. XVI. st. (Michelangelov »Posljednji sud«). Širenju baroka po eur.

P. BARIŠIĆ, Zapisi izgubljenog zavičaja

KARTA BAROKNE SPOMENIČKE BAŠTINE

zemljama pridonijela je snažna djelatnost Kat. crkve oko vlastite obnove poslije Tridentskoga koncila (tzv. protureformacija). Barok je bio najprikladniji za isticanje raskoši na eur. dvorovima (Beč, Prag, španj. dvor), a kolonizatori su ga prenijeli i u zemlje Srednje i Južne Amerike.

U Hrvatskoj je b. zastupljen obilnije i raznolikije od drugih stilova, pa je nekim gradovima (Varaždin, Dubrovnik) i krajevima (Hrvatsko zagorje) dao glavno obilježje. Budući da je barok u prvom redu bio izraz obnove Kat. crkve, a Družba Isusova jedan od važnih njezinih provoditelja, isusovci su donosili b. u gradove u koje su dolazili. Osnovali su svoje kolegije (i gimnazije) u Zagrebu (1606–07), Rijeci (1627), Varaždinu (1632), Dubrovniku (1658), Požegi (1698), a u Osijeku su preuzeli vođenje župe (1687). U svim tim gradovima podignuli su barokne crkve (u Kastvu ostala nedovršena) i zgrade kolegija. Pavlini su barokizirali svoje gotičke crkve u Lepoglavi i Remetama novim pročeljima, oltarima, freskama. I franjevci su u duhu baroka svoje stare crkve pregrađivali (u Zagrebu

i dograđivali (bočni brod crkve na Trsatu) te gradili nove sa samostanima: u Krapini (1644–57), Klanjcu (o. 1650), Varaždinu (1650–55), Samoboru, Cerniku, Virovitici. Time su u XVII. st., nakon zaustavljanja turskih prodora u Hrvatsku, crkveni redovi bili nositelji rane faze baroka. Novine koje je barok u XVII. st. donosio u oblikovanju tlocrta, volumena i uloge svjetla dolaze do izražaja samo mjestimice i djelimice, jer se isprepliću sa zatečenim oblicima i shvaćanjem. Još je jače b. u XVII. st. vezan uz prethodnu renesansnu tradiciju u Dalmaciji i Istri, gdje su naručitelji bile biskupije (katedrale u Hvaru i Kotoru), župe (Stari Grad na Hvaru, Betina, Tijesno, Crkva od Karmena u Dubrovniku) ili gradske uprave (loža u Hvaru, slavluk u Korčuli, gradska loža i gradska vrata u Labinu). Gradnju crkava omogućivali su svojim donacijama velikaši i plemići, koji su osobito u XVIII. st. gradnjom svojih dvoraca i palača b. rasprostranili po ladanju i u gradovima. Podignuto je nekoliko desetaka dvoraca i kurija, osobito u Hrvatskomu zagorju, skupina kanoničkih kurija na Kaptolu u Zagrebu, palače u Zagrebu,

ISUSOVAČKA CRKVA U DUBROVNIKU

Varaždinu, Rovinju, Zadru, Splitu, Dubrovniku. U razdoblju zreloga baroka, u XVIII. st. tlocrti crkava su razigrani, svetišta i lađe presvođene kupolama, zvonici natkriveni lukovičastim kapama. Unutarnja oprema crkava vrvi nemirnim oblicima te mnoštvom boja i pozlate koji prerastaju u još nemirnije oblike rokoka. Iluzionističke freske i raznobojne vrste mramora ukrašuju prostore crkava i dvoraca. U posljednjoj četvrtini XVIII. st. i u prvoj pol. XIX. st. barokni se oblici miješaju s elementima klasicizma i postaju mirmiji (barokni klasicizam). Izdanci baroka traju u nas do 1848, a u folklornim tvorbama još znatno dulje.

STUBIŠTE PRED ISUSOVAČKOM CRKVOU U DUBROVNIKU

Arhitektura. U SZ krajevima grade se već u prvoj pol. XVII. st. crkve ranobaroknoga tipa — longitudinalne jednobrodne, s bočnim kapelama i ravno završenim svetištem: isusovačka crkva Sv. Katarine (1620—32) u Zagrebu, isusovačka crkva Sv. Marije (1642—46, graditelj *J. Mattota*) i franjevačka crkva u Varaždinu, župna (1671, graditelj *H. Allio*) i franjevačka crkva (1733) u Samoboru.

Kod mnogobrojnih je župnih crkava i kapela brod jednostavna pravokutna tlocrta obogaćen poligonalnim svetištem, prigradnjom zvonika, sakristije, te bočnih kapela, tako da katkada nastaje tlocrt u obliku križa (Taborsko, Sv. Martin na Muri). U unutrašnjosti se umjesto oslikana drvena tabulata nad brodom (Lovrečan, 1666) izvodi zidani barokni svod, a sučelice svetištu pjevalište, obično na dva stupa s trima lukovima. U XVIII. st. grade se pod utjecajem srednjoeur. baroka tlocrtno raznolikije crkve. Neke proštenjarske crkve imaju svetište u obliku trolista presvođena kupolom: Sv. Jeronim u Štrigovi (1738—49), Sv. Križ u Međimurju, Sv. Marija Koruška u Križevcima. Neke crkve imaju jedinstveni pačetrovni prostori (franjevačka crkva u Slavonskom Brodu, oko 1723), zatim s jedinstvenim prostorom, u kojemu je polukružno svetište jednake širine kao i brod (Topolje u Baranji, 1722; Prelog, 1758), te s centralnim obilježjem (Daruvar, 1764, prvotno rotunda; Ilača, XVIII. st.). Više crkava ima nad svetištem kupolu s visokom lanternom (Zagreb, Sv. Franjo Ksaverski, graditelj *M. Jušić*, oko 1748—52; crkva Sv. Marije), odn. kupolu nad brodom (Sela blizu Siska, 1759—65). Tlocrt i prostor mekih linija rokoka ima manji broj crkava (Purga kraj Lepoglave, 1749; Trški Vrh kraj Krapine s niskom kupolom nad svetištem i nad brodom, graditelj *J. Javornik*, 1750—61). Neke proštenjarske crkve opasuju slikoviti trijemovi s unutarnjim arkadama («cinktor»). To se kao karakterističan motiv javlja u SZ Hrvatskoj (Marija Gorskak kraj Lobora, Trški Vrh, Belec, Vinagora, Sv. Juraj na Bregu, Komin). Mnoge su crkve imale i atrij (Veterinački Kuzminec, Volavje). Većina kasnobaroknih kat., grkokat., pravosl. i kalvinističkih crkava, nastalih u S hrv. krajevima u XVIII. st., a od kraja XVIII. st. do sred. XIX. st. s primjesama klasicizma, longitudinalne su jednobrodne građevine sa svetištem, najčešće zaobljenim (Osijek, Sv. Mihovil, 1725—48) ili četverokutnim (Virovitica, 1746—52). Presvođene su većinom različitim baroknim svodovima, premda je u Slavoniji čest i ravan strop (župna crkva Orahovica, Kutjevo). U nekim je pravosl. zidanim crkvama zaobljeni svod izveden od drva (Beli Manastir). Rijetke pravosl. crkve zadržavaju u to doba reminiscencije na biz. umjetnost (Gomirje, Budimci). Zvonik se kod mnogih crkava izdiže iz glavnoga pročelja (Požega, Sv. Terezija, 1756) osobito u tadašnjoj Vojnoj krajini (Otočac, Bjelovar 1765—72, Petrinja 1780, Vinkovci). Zvonici svojom vertikalom daju često glavni naglasak pojedinim naseljima (Kneževi Vinogradi u Baranji), napose u ravninama (Kotoriba, oko 1780; Karlovac, oba zvonika gradio *J. Štiller* 1786. i 1792). Velika se pažnja posvećuje kapi zvonika, koja se pokriva u razvijenim oblicima šindrom (obojeom većinom crveno ili zeleno), a rjeđe bakrom (Zagreb, Sv. Marija). Neke crkve nemaju zvonika (Topolje), dok druge na glavnom pročelju imaju dva (Osijek, Sv. Mihovil, oko 1748; Štrigova, Sv. Jeronim, oko 1749; Brezovica, s cilindričnim tornjevima, 1756; Sela blizu Siska, 1764; Sesvete). — U krajevima s obiljem drvene građe grade se drvene kat. i pravosl. jednobrodne crkve i kapele od kojih je razmjerno malo očuvano u Pokuplju i u Bilogori. Građene su većinom od greda (Velika Mlaka, Lijevi Štefanki, Lekenička Poljana, Roženica) ili kanatnim načinom (Mali Zdenci), a barokni se oblici očituju na svodovima i zvoncima.

U Istri, Kvarneru i S Primorju, pretežno pod utjecajem venec. baroka, grade se jednobrodne, odn. trobrodne longitudinalne crkve (Žminj, Veli Lošinj, Hreljin), a neke se barokiziraju (Labin). U tomu se području ističe velika isusovačka crkva Sv. Vida na Rijeci, sagrađena po projektu *J. Brianija* iz Modene. Rjeđi su prodori utjecaja sa sjevera (pavlińska crkva Sv. Petar u Šumi). Na Z istarskoj obali istaknutije crkve XVII. i XVIII. st. nastaju prema Palladiovim uzorima (Rovinj, 1736; Vodnjan; Grožnjan), a crkveni se zvonici povode za venecijskim zvonikom Sv. Marka: na vrhu visoke zatvorene prizme otvara se lođa za zvona (Rovinj), katkada natkrivena osmerokutnim ili četverokutnim tamburom. Grade se i zvonici odijeljeni od crkve (Pula, uz katedralu; Bakar, 1710). Manje crkve i kapele imaju otvoren zvonik na preslicu (Novaki; Gologorica, 1740), te slikovit otvoreni trijem, katkad sa stupovima, koji se prigrađuje uz starije objekte (Labin; Rovinj, Sv. Marija od Milosti). Kao i u S krajevima, i ovdje zvonik često daje glavno obilježje naseljima na uzvisini (Motovun, 1725; Buzet,

PROČELJE CRKVE SV. FRANJE KSAVERSKOG U ZAGREBU

1784; Pićan; Novi Vinodol), kao i u ravnici (Poreč), a krajolik oživljuju male edikule, »poklonici« uz putove.

U Dalmaciji opsežna građevna djelatnost u renesansnim oblicima traje još i u toku XVII. st. Domaći tradicionalni kamenoklesari na Braču, Korčuli i u Dubrovniku počinju u prvim desetljećima XVII. st. usvajati sredozemni barokni dekor, ali ne još i barokno oblikovanje prostora (Hvar, katedrala s udjelom I. Pomenića; župna crkva u Starome Gradu na Hvaru; župna crkva u Škripu na Braču). Neke obitelji (Macanović, Skoko) održavaju tradiciju lokalnih radionica i tijekom XVIII. st., podižući mnoge građevine od Zadra do Imotskoga, katkada sa zamjetnom osobnom maštovitosti. Tako *Ivan Macanović* zasniva 1698. za franjevačku crkvu u Sinju razgranati tlocrt s bočnim kapelama, kakav nije uobičajen u zbijenim dalmatinskim gradovima (crkva propala 1769); a *Ignacije Macanović* počinje 1726. graditi župnu crkvu u Nerežišćima na Braču, kojoj pročelje obuhvaća i bočne kapele, a meki, rašireni i svinuti oblici srodni su onima u Milni. Reminiscencije na ranije stilove osobito su izražene kod Macanovićevih zvonika (Donji Humac, oko 1766; Nerežišća, 1748). U šibenskom kraju među graditeljima se ističe obitelj *Skoko*, posebice majstor *Petar* (Šibenik, Nova crkva, 1742–59; Gospa van grada, 1740), čija je crkva Gospe od Vrpolja (1722–26) primjer rustične monumentalnosti. Pod utjecajem mletačkoga baroka gradi karakteristične zvonike s otvorenom lođom pri vrhu i lukovičastom kapom (Betina). Srodan zvonik ima splitska crkva Sv. Križa. U Splitu je mletački arhitekt *F. Melchiori* sagradio crkvu Sv. Filipa 1735, u stilu provincijskoga mletačkoga tipa jednobrodne crkve s malim bočnim kapelama. Kod manjih crkava podižu se mali zvonici na preslicu (pravosl. crkva u Šibeniku; Vrpolje). U doba baroka u Dalmaciji je katkada postignuta natprosječna kvaliteta i u manjim kapelama (Igrane; Podgora, s kupolom; Kučište, s kićenim portalom). Najznačajnija djela crkvenoga graditeljstva toga doba ostvarena su, međutim, u Dubrovniku. Nakon potresa 1667. grad se obnavlja i gradi. Uz potporu dubrovačkoga građanina S. Gradića gradi se od 1671. po planu A. Buffalinija iz Urbina u duhu rim. baroka katedrala Sv. Marije, koju 1712. dovršava domaći graditelj *I. Katičić*. Podignuta je na skalini kao trobrodna građevina s poprečnim brodom, a na sjecištu ima kupolu s lanternom. Izvanjski sjaj rim. baroka odražava svojim pročeljem isusovačka crkva Sv. Ignacija (s bočnim kapelama u unutrašnjosti), građena po nacrtima A. Pozza (1699–1725). Slikovito i efektno stubište, koje vodi od Poljane do

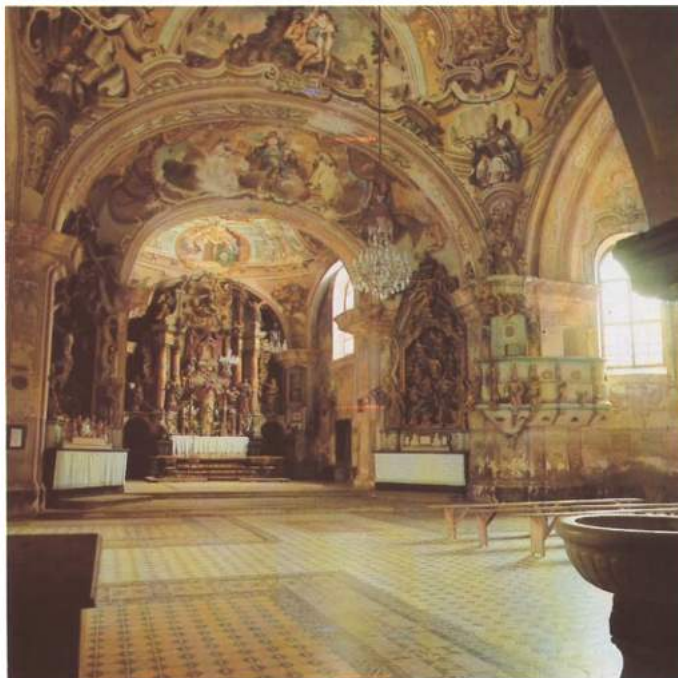

CRKVA MARIJE MAGDALENE U SELIMA KRAJ SISKA

uzvisine pred crkvom, gradio je 1735. rimski graditelj *P. Passalacqua*. Mlečanin *M. Gropelli* daje crkvi Sv. Vlaha tradicionalnu venecijansku osnovu centralne kvadratične građevine s upisanim križem i kupolom (1706–15). U drugim se dalm. gradovima barokiziraju starije građevine, pa tako i neke monumentalne srednjovj. crkve (katedrala u Trogiru; crkva Sv. Marije u Zadru).

Na profanu arhitekturu baroka utječe pak još uvijek aktualna opasnost od Turaka te se grade fortifikacije Vaubanova tipa, koje — izvedene po planu — sapinju i starije i novije urbane aglomeracije. U XVII. st. gradi ih A. Magli u Splitu i Klisu. Niz nacrti izradio je oko 1650. za S Hrvatsku M. Stier. Među najvažnijima su u XVIII. st. fortifikacije u Slavonskome Brodu (1722–39) i u Osijeku (izvedene po planu Beckers-Goseaua,

CRKVA MARIJE JERUZALEMSKE NA TRŠKOME VRHU KRAJ KRAPINE

UNUTRAŠNOST CRKVE SV. VIDA U RIJECI

1710–21). U doba baroka izvedeni su zamašni urbanistički zahvati u starim naseljima. Nakon potresa se u Dubrovniku podižu po nacrtima rimskoga graditelja *J. Ceruttija* tipizirane kuće na Placi (Stradunu), a i izgradnja isusovačkoga kompleksa bila je povod za veći zahvat. Tako se u nekim primorskim gradićima na javnoj gradskoj površini oblikuje barokno-dekorativni prostor, ostvaren skromnijim elementima (Veli Lošinj). Tijekom XVIII. st. u *S* krajevima dolazi do privrednoga oporavka nakon ratnih pustošenja te mnoga stara naselja doživljavaju nagli preobražaj. Zidana barokna arhitektura umjesto dotadašnje drvene daje glavni biljeg Vukovaru, Vinkovcima, Osijeku, Požegi, Križevcima, Zagrebu, Varaždinu i dr., kao i

PALAČA PATAČIĆ U VARAŽDINU

u novoizgrađenim gradovima s pravilnim ulicama i trgovima, nastalima po propisima u doba Marije Terezije (Bjelovar, 1756; Nova Gradiška). Palaču (dvor) Zrinskih u starome gradu u Čakovcu gradio je graditelj bečkoga carskoga dvora *P. Lucchese*, a poslije potresa 1738. *A. E. Martinelli* za grofa Althana. Aristokratske i biskupske palače građene su obično u gradovima i u *S* krajevima slijede oblike srednjoeur. baroka (u Đakovu biskupska palača, o. 1703; u Zagrebu biskupska palača, 1729, Bužanova palača u Opatičkoj 8, 1754. i Vojković — Oršić — Rauchova u Matoševoj 9, 1764; u Varaždinu Patačićeva, 1764), dok su palače na jugu mediteranske, pretežno renesansne koncepcije (u Splitu palače Cindro i Milesi; u Visu Dojmi di Delupis-Vukašinović; u Zadru Zmajević; u Dubrovniku Pozza-Pucić; u Kotoru Gregorina; u Dobroti Tripković; u Perastu Smeki; u Labinu Battiala-Lazzarini; u Poreču Sinčić). Najvažnija je među njima dvokatna (nad)biskupska palača u Zagrebu s istaknutim središnjim rizalitom, koju je 1729. biskup J. Branjug uklopio u obrambene zidine katedrale. Osim kod palača i dvoraca, slikovit motiv arkada često se primjenjuje i kod kuća (Vukovar, Vinkovci, Požega, Osijek, kuća Kragujević, 1760). U primorskim krajevima građanske i težačke kuće oživljava vanjsko stubište s »balaturama«. Među vojnim zgradama, koje također često imaju arkade (Bjelovar, Osijek), monumentalnošću se ističe palača koju je u Osijeku 1726. dao podići Eugen Savojski. Gradovi i manja naselja podižu, odnosno pregrađuju: arsenale (Zadar, 1752–72; Hvar, s otvorom za galiju, 1713–21, rad *Derossija*), lože (Blato na Korčuli, 1700, rad *N. Foretića*; Veprinac), gradske tornjeve (Rijeka), gradska vrata (Bakar; Kastav, 1769), županijske zgrade (Varaždin, 1767), općine (Pakrac), fontane (Osijek, 1760–66) i dr.

Među četrdesetak samostanskih zgrada koje su u XVII. i XVIII. st. izgradili crkveni redovi ističu se kasnorenesansni isusovački kolegij u Zagrebu (1645–54, graditelj *A. Maceti*), pavlinski samostan u Lepoglavi (1650–1735) i isusovački Collegium Ragusinum u Dubrovniku, građen po nacrtima opata *Serafina* iz 1662. Samostani obično zadržavaju tradicionalnu koncepciju zatvorena četverokuta s unutarnjim dvorištem, koje je tu i tamo otvoreno arkadama (franjevci u Jastrebarskom, Našicama, Šarengradu), što ih ponegdje nose nabrekli stupovi (Slavonski Brod, franjevci, oko 1725). Najveća se pozornost u samostanima poklanjala uređenju blagovaonica (Lepoglava, franjevački u Zagrebu). — Posebno mjesto u baroknoj arhitekturi ima → *dvorac*, usamljena građevina na ladanju koja krajoliku daje osobit naglasak. U *S* hrv. krajevima, osobito u Zagorju i Slavoniji, podignulo je visoko plemstvo nekoliko desetaka dvoraca raznih tipova. Ranobarokni, građeni u prvoj pol. XVII. st., zatvaraju u pravilu četverokutno dvorište s arkadnim trijemovima. Najimpozantniji su među njima Klenovnik i Lobar. Miljana je građena od poč. XVII. st. u više etapa. Neki dvorci imaju kule (Mali Tabor, Novi Dvori klanječki, Bela I). Većina njih građena je tijekom XVIII. st. i pripada, s obzirom na tlocrt, raznim tipovima. Vrlo izdužen pravokutan tlocrt s trima naglašenim rizalitima ima dvorac Eltz u Vukovaru; skromniji su Nuštar, Jakovlje i Bela II. Osim četverokirlnih, koji se u tlocrtu nastavljaju na prethodno uobičajen tip (Bilje u Baranji, Jalžabet, Ludbreg, Bežanec), izrazito su barokni trokirlni dvorci, a takvih je najviše (Veliki Bukovec, Gornja Bistra, Brezovica, Lužnica, Ilok, Darda). Dubrovački → *ljetnikovci*, građeni poslije velikoga potresa (1667), imaju barokna obilježja (Bozdari u Rijeci dubrovačkoj, Bizzaro u Čempresati kraj Komolca, Pucić-Đorđevićev na Pilama). Među → *stancijama* po Istri ističe se barokna Dajla kraj Novigrada. *Kurije* su manje i skromnije plemićke ladanjske kuće, pretežito u Tropolju i Zagorju. Od nekada mnogih drvenih kurija vrlo ih je malo preostalo (Škarićevo Donje). Oko dvoraca, ljetnikovaca i kurija njegovali su se parkovi i rtvoti, ali su mnogi s vremenom uništeni. Zasebna je urbanistička pojava skupina kanoničkih kurija na Kaptolu u Zagrebu.

Skulptura. Plastika je u baroku sastavni dio građevina, dok su samostalni kipovi razmjerno rijetki, osobito oni profani.

Pročelja nekih crkava u XVII. st. ukrašena su plastički razrađenim portalima premda još u kasnorenesansnim oblicima (Omiš, 1621; Sv. Katarina u Zagrebu, 1630; franjevci u Varaždinu, o. 1650) ili tek reljefnim grbom donatora (isusovačka crkva u Varaždinu, grb Draškovića, 1656; franjevačka crkva u Krapini, grb Keglevića, 1657). Takvi se elementi nalaze i na pročeljima palača (Vojković — Oršić — Rauch u Zagrebu, Patačić u Varaždinu). Atlanti ukrašuju portal palače Eugena Savojskoga u Osijeku (1726), a kipovi svetaca portal isusovačke crkve u Dubrovniku (o. 1700),

SV. ELIZABETA TIRINŠKA,
djelo nepoznata kipara iz 1762.
Virovitica, crkva Sv. Roka

SV. LJUDEVIT, djelo nepoznata
kipara iz 1762. Virovitica, crkva
Sv. Roka

cinktoze crkava u Volavju (1741) i Sv. Jurju na Bregu (1779). Kipovi monumentalnih razmjera smješteni su u niše na pročeljima pavlinskih crkava u Lepoglavi (o. 1710), Remetama i Sv. Petru u Šumi, te franjevačke crkve u Virovitici (o. 1750). Uz kupolu Sv. Vlaha u Dubrovniku stoje kipovi Sv. Vlaha, Vjere i Nade (M. Gropelli, 1706–15). Na pročelja crkava i drugih zgrada katkada su se postavljali kipovi zaslužnih ljudi: u Šibeniku L. Dolfina, 1653, rad A. Galeazza; u Labinu A. Bollanija, 1688; u Čakovcu na dvoru Zrinskih niz poprsja velikaša. Reljefna poprsja nepoznatih osoba nižu se nad prozorima dvorca Lužnice (1791). Na plemićkima nadgrobnim pločama katkada su prikazani likovi pokojnika ili njihovi grbovi (→ *Grob i groblje*), a očuvani su nacrti i opisi raskošnih katafalka (*castrum doloris*,

u crkvi Sv. Katarine u Zagrebu, 1669). Među mnogobrojne barokne javne spomenike pripadaju kipovi providura Dalmacije L. Foscola, sred. XVII. st. (danas u Arheološkome muzeju u Splitu) te vrtni spomenici mitoloških (Oroslavje) i svetačkih (Čakovec, Sv. Jeronim, 1766) likova u perivojima. Više ima memorijalnih stupova (iz Kuršanečkoga luga u spomen pogibije bana N. Zrinskoga, iz 1728, Muzej Međimurja u Čakovcu) i pilova (→ *Pil*). Najsvečaniji su tzv. kužni pilovi u Osijeku (1729) i u Požegi (1749, rad G. Granicija).

Najbogatije područje barokne plastike jest unutrašnjost crkava. Tu se nalazi mnoštvo oltara, propovjedaonica, orgulja, krstionica koji s golemim brojem kipova, reljefa, ponegdje i sa štukaturom na zidovima i zidnim

PROPovJEDAONICA U FRANJEVAČKOJ CRKVI U VARAŽDINU

F. ROBBA, *Žrva Abrahamova*, detalj oltara u crkvi Sv. Križa u Križevcima

slikama tvore karakterističan ugođaj baroknoga crkvenoga prostora. Osobito su ističu gornji dijelovi oltara, tzv. retabli, u koje su kipovi ukomponirani, pa se na njima može pratiti razvitak barokne plastike. Taj ranobarokni tip oltara (XVII. st.), smješten ispred zida i još plošne renesansne kompozicije, ukrašen je ornamentima hrskavica ili alga, a poslije akantova lišća na crnoj ili zlatnoj podlozi (Krapina, gl. oltar u franjevačkoj crkvi; Zagreb, bočni oltari u Sv. Katarini; Vrbnik, Buzet, Brseč). Katkada uz gl. sliku sveca kojemu je oltar posvećen, mnoštvo velikih i malih kipova svetaca, likova i glavica anđela, polikromiranih i pozlaćenih, likovno oblikuju ikonografski program prikazujući ga kao u »živoj slici«, omiljenoj u predstavama baroknoga kazališta. Isto su tako ukrašivane i propovjedaonice. Radionica drvorezbara, kipara, pozlatara *H. L. Ackermanna* iz Graza izradila je nekadašnji gl. oltar za zagrebačku katedralu (1632); radionice *I. J. Altenbacha* i *T. Derwanta* iz Varaždina opremale su crkvu u Lepoglavi i Sv. Katarinu u Zagrebu (1675–77), *I. Komeršajnera* iz Zagreba katedralu (oltar Sv. Ladislava – u MUO) i Sv. Katarinu (oltar Sv. Franje Borge) a osim njih radili su još mnogi anonimni majstori. Drveni oltar Sv. Frane u Šibeniku izveden je u Veneciji (1635, *I. Ridolfi* po nacrtu *J. Mondelle*). Oltari na otoku Krku i u Istri odlikuju se reljefima i figuralnim kompozicijama na mjestu gl. slike: u Vrbniku, Dobrinju, Dragi Baščanskoj, Gračišću, Premanturi, Brseču, Cerovlju, u Sv. Mariji Traversi kraj Vodnjana, Žminju, Bujama na kojima ima obilježja i pučke umjetnosti. – Umjetnost baroknih oltara i kipova doseže vrhunac u XVIII. st., osobito oko sredine stoljeća kada kompozicije postaju slobodnije, oprema još bogatija i raznolikija. U S Hrvatskoj ostvareni su među mnogim djelima visoke umjetničke kvalitete monumentalni oltari: u Varaždinu u franjevačkoj crkvi, po nacrtu *K. Zitla* o. 1700, i u isusovačkoj crkvi; u Belcu 1743; u Kutini, o. 1746; u Čakovcu rad *J. Strauba*; u Prelogu tri oltara povezana u cjelinu, rad *V. Königera* i *J. Hörmanna*, o. 1767; u Virovitici rad *J. Holcingera* i *T. Švaba*, 1769; u Čazmi, Našicama. Oko sred. XVIII. st. vijugavi i slikoviti oblici oltara pretapaju se u rokoko (oltar Sv. Jeronima u

Štrigovi, 1745; Sv. Josipa i Barbare u Belcu, 1746; u Zlataru, 1758; Sv. Petru u Šumi, 1773). Katkada su rokoko oltari niski (tip tabernakula) da bi se vidjela zidna slika u pozadini (Purga kraj Lepoglave; franjevačka crkva u Samoboru, 1752; Sv. Katarina u Zagrebu, 1762).

U Dalmaciji su osim domaćih kipara i kamenoklesara koji su radili u tradiciji renesanse (*P. Gospodnetić*, *A. Nogulović*, *A. Pomenić*, *T. Bokanić*, fra *Deziderije Kotoranin*) radili brojni barokni kipari i klesari iz susjedne Italije, pretežno iz Venecije. Crkvu Sv. Krševana u Zadru oltarima su opremili *B. Granzetti* (1620), *G. Garzotti* sa sinovima (1632) i *A. Tagliapietra* (poč. XVIII. st.). *G. Diogene* izradio je oltar za sarkofag Bl. Ivana Ursinija (1644) u katedrali u Trogiru, a *G. Sardi* pet oltara za crkvu Male braće u Dubrovniku, gdje je radio i *Celio* iz Ancone, kao i *F. Cabianca*, koji je uz to autor djela u katedrali Sv. Tripuna i crkvi Sv. Klare u Kotoru. U hvarskoj katedrali nalaze se oltari i kipovi majstora *Melchisedeka*, *G. Grapigija*, *L. Negrija*, *P. Tremignana*, *L. Vivianija*. Arhitekt Sv. Vlaha u Dubrovniku *M. Gropelli* izveo je osim kipova i glavni oltar u toj crkvi, a njegov sin *G. Gropelli* kip Sv. Krševana u Zadru. U franjevačkoj crkvi na Otoku (Badija) kraj Korčule oltare su radili *G. Montin*, *A. Tirali*, *G. Massari* (polukružna kapela s velikim oltarom Sv. Križa od crnoga i sivoga mramora). Braća *P.* i *V. Dall'Aqua* živjela su u Splitu i Šibeniku i radila oltare za mnoge crkve (Sv. Frane i Sv. Spasa u Šibeniku, u Zlarinu, u Murteru). Klesarska obitelj *Bertapelle* (*Brutapelle*) iz Bassana nastanila se u Vrboskoj i u tri naraštaja izvodila oltare u Tugarima, Nerežišćima, Postirama, Sutivanu, Pučišćima, Kuni na Pelješcu, Blatu na Korčuli, u Hvaru i u Brelima.

Istra i S Primorje bili su plodno tlo za kipare i kamenare iz nedaleke Furlanije, umjetnički vezane za Veneto. *G.* i *L. Paccassi* iz Gorice izradili su mramorne oltare za crkve na Trsatu, u Kastvu i Sv. Vid na Rijeci, *P. Lazzarini* dva oltara za Sv. Vid. *A. Michelazzi* otvorio je u Rijeci radionicu (1733) koja je klesala oltare i kipove za crkve u Pićnju, Gračišću, Pazinu, stolnu crkvu u Krku, dva reljefa u Sv. Vidu na Rijeci, kipove na gl. oltaru u Bribiru. Venecijanci su *J. Contiero* (kipovi u crkvi u Mošćenicama, u zornoj crkvi na Rijeci), *G.* i *F. Bonazza* (kipovi u Oprtlju, Motovunu), *G. Marchiori* (kipovi u Bujama), *A. Tagliapietra* (u Sv. Eufemiji u Rovinju i Sv. Krševanu u Zadru). Kameni oltari, najčešće od raznobojnoga mramora, i kipovi doprli su u XVIII. st. u Zagreb i okolicu također iz Venecije.

J. SCHOKOTNIG, *Sv. Izaija*, detalj propovjedaonice u crkvi Sv. Marije Snježne u Belcu

preko Ljubljane gdje su se venec. majstori zadržavali. Radionica *M. Cusse* izradila je propovjedaonicu za zagrebačku katedralu (1696) i oltar za franjevačku crkvu u Karlovcu (1698), a Cussinu učeniku pavlinu *T. Jurjeviću* s pomoćnikom *P. Bellinom* pripisuje se mramorni oltar u Remetama (1707). Najpoznatiji kipar i klesar u tom krugu je *F. Robba*, autor oltara Sv. Ignacija u Sv. Katarini u Zagrebu (1729) i oltara Sv. Križa u katedrali (1756), osebujna po razigranosti kontura (sada u crkvi Sv. Križa u Križevcima). Pri kraju XVIII. st. samo u zagrebačkoj katedrali bilo je dvanaestak šarenih mramornih oltara s bijelim kipovima i reljefima (danas u crkvi Sv. Ivana u Novoj vesi u Zagrebu, u Varaždinskim Toplicama, Žaknju, Lupoglavu, Glini). Slične oltare izradio je *F. Rottman* za crkvu Sv. Marije u Zagrebu, no oni imaju i klasicističke elemente.

Smatra se da su pavlini povremeno imali vlastitu kiparsku radionicu koja je djelovala u Olimju i Sveticama, a radila je oltare i kipove za Svetice, Kamensko i Crikvenicu. U XVIII. st. najznatiji pavlini kipari drvenih oltara i kipova bili su *P. Riedl* u Istri (oltari u Senju, Puntu na Krku, Sv. Petru u Šumi) i *A. Königer* u Lepoglavi (Gorica Lepoglavska, Sv. Ana u Križevcima, Olimje, Lepoglava).

Baroknoj plastičkoj dekoraciji pripadaju štukature na svodovima i zidovima crkava i dvoraca; štukom su izvedene mreže ornamenata (kapela Sv. Franje u samostanu na Kaptolu u Zagrebu, kapela Sv. Trojstva u crkvi u Lepoglavi, franjevačka crkva u Varaždinu, kapela u dvorcu Klenovnik) kao i velike figuralne kompozicije u bivšim isusovačkim crkvama u Varaždinu (1710) i Zagrebu (Sv. Katarina, 1726–29), rad tal. majstora iz Štajerske *A. J. Quadrija*. Njemu se pripisuje i raskošna štukatura u crkvi Uznesenja Marijina na Rijeci. Štukateri Švicarci braća *C.* i *J. Somazzi* uz ornamentalne dekoracije na stropovima i zidovima crkava izvide mnoge figuralne kompozicije u reljefu (u Rabu, Kaštel-Lukšiću, Pagu, Milni, Senju, Jablancu, Velom Lošinj, Novom Vinodolskom), gdje su izradili i sadrene kipove na oltaru. Štukater *G. Montevinti* izradio je štukature na stropu franjevačkoga samostana u Poreču (1751) i u apsidi crkve u Kaštel-Štafilicu s likovima Boga Oca i anđela (o. 1774).

Slikarstvo. U to doba, napose u S Hrvatskoj, oslikani su svodovi, kupole i zidovi mnogih crkava, kako baroknih, tako i srednjovjekovnih. U XVIII. st. i u S krajeve dopire tal. način (*G. Quaglio* 1721. slika na svodu Sv. Katarine u Zagrebu). U prvoj pol. XVIII. st. radi najpoznatiji predstavnik baroknoga iluzionističkoga slikarstva u Hrvatskoj, pavlin *I. Ranger* Sv. Ivan na Gorici kraj Lepoglave, 1731; Olimje, 1739; Belec, 1740; Lepoglava, 1742; Štrigova, Sv. Jeronim, oko 1749; Purga, 1750; Kamenica, 1751). Velike iluzionističke kompozicije slika u Dubrovniku *G. Garcia* (Sv. Ignacije, 1715), u Samoboru *F. Jelovšek* (franjevci, 1752), a u Zagrebu *A. K. Jelovšek* (Sv. Katarina, 1762). Iluzionističko slikarstvo nastavlja se i poslije (Trški Vrh, *A. Lerchinger*, 1772; Kutina, *J. Görner*, 1779; Gornja Stubica, dvorska kapela; Zagreb, Sv. Ivan, *A. Archer* i *A. Lerchinger*, 1792; Komin, 1795; Hrašćina, 1796). Zasebnu skupinu baroknoga slikarstva čine oslikani drveni kasetirani stropovi, koji su se pomodno raširili iz Venecije (Nova crkva u Šibeniku, 3. desetljeće XVII. st.; Svi Sveti u Korčuli, 2. pol. XVII. st.; Sv. Bernardin u Kaboru na Rabu, 1669; Sv. Frane u Šibeniku, 1674; Gospa od Škrpjela kraj Perasta, kraj XVII. st.; župna crkva u Vrbskoj, XVII. st.; Sv. Nikola i Sv. Barbara u Šibeniku, kraj XVIII. st.). Na njima su slikali pojedine svetačke likove ili kompozicije *M. Ponzoni-Pončun*, *M. Capogrosso*, *J. Mandella*, *Napoli* i radionica *G. B. Volpate*, i osobito *T. Kokolja* (Korčula, Perast), koji je oslikao i kasetirani strop ispod pjevališta dominikanske crkve u Bolu. Na drvenim crkvenim tabulatima (ravnim stropovima) pretežu slikarije biljnih ornamenata: Lovrečan, 1666; Velika Mlaka, Košljun na Krku (*I. K. Cosmini*, 1694); Beram, Majka Božja na Škrilinama (o. 1707). — Mnoštvu oltarnih slika po crkvama diljem Hrvatske uglavnom se ne znaju autori a ima i radova pučkih slikara, osobito u drvenim crkvama (Velika Mlaka, Bok). U Zagrebu je krajem XVII. st. slikao zagrebački slikar *B. Bobić* (dvije slike u Sv. Katarini); njegovo autorstvo 8 slika na krilima nekadašnjega oltara Sv. Ladislava u katedrali (sada u Muzeju grada Zagreba) u novije je vrijeme osporeno. Slikari pavlinskoga reda slikali su slike za svoje crkve i samostane: *L. Markgraf* (1694–1704) i *F. Bobić* (1700–28), *G. Taller* (Čakovec, sakristije u Lepoglavi i Kamenskomu, MUO), *I. Ranger* (osim fresaka — kompozicije na naslonima korskih klupa u Lepoglavi), *L. Keckheisen* (Sv. Petar u Šumi). Lotarinžanin *V. Metzinger*, nastanjen u

I. RANGER, *Apoteoza Sv. Jurja*, freska u kapeli Sv. Jurja u Purgu Lepoglavskoj

Ljubljani, slikao je oltarne slike za franjevačke crkve u Samoboru, Jastrebarskom, Karlovcu, Trsatu, za crkvu Uznesenja Marijina na Rijeci i crkvu u Pićanu, a njegov pomoćnik *A. Cebej* za Sv. Mariju na Dolcu u Zagrebu. Slike tal. provenijencije rijetke su u S Hrvatskoj (Zagreb, crkva Sv. Marije; katedrala, slika iz Napulja, 1747), a naprotiv, vrlo su česte u primorju; većinom su to djela prosječnih radionica, među kojima ima tek po koji bolji rad (*S. Ricci*, Dubrovnik u crkvi od Karmena; *G. Lanfranco*, Lastovo; Srebrno, kapela Sv. Nikole). U Dalmaciji se tradicija lokalnih radionica gubi. Među dubrovačkim slikarima lokalnoga značaja djeluje na prijelazu u XVIII. st. pod mlet. utjecajem *P. Mattei-Matejević* (Dubrovnik, katedrala, oltarna slika Sv. Benedikta). U području Kvarnera radi u prvoj pol. XVIII. st. bergamski slikar *C. Tasca* (Krk, katedrala, 1706; Trsat, franjevci 1714), a rad je domaćega majstora *F. Jurića* slika »Krunjenje Marijino« u Baškoj Novoj (1724). *F. Benković* (1677–1753) najjača je slikarska ličnost koju je dala naša obala u doba baroka i koja ostavlja vidan trag u razvoju zapadnoeur. slikarstva. Nadahnut bolonjskim, venecijanskim i austr. slikarstvom, otvarao je svojim snažnim osobnim izrazom put klasicizmu (»Žrtva Abrahamova«, Zagreb, Strossmayerova galerija; »Sv. Franjo Paulski«, Split, Galerija umjetnina). U nizu djela izravnih sljedbenika mletačkoga slikara *G. B. Piazzette* (umro 1754) ističe se slika u crkvi Sv. Frane u Šibeniku (rad *G. Lame*?). Kasnomlet. barok s utjecajima *S. Riccia* zastupa niz slika, u kojima je već nagoviješten klasicizam (bratovština Sv. Duha u Splitu); iz toga vremena ima više slika i u Istri. —

T. KOKOLJA, *Apoteoza Sv. Dominika*, slika na stropu ispod pjevališta dominikanske crkve u Bolu

F. BENKOVIC, *Žrtva Abrahamova*. Zagreb, Strossmayerova galerija starih majstora

Barokne slike i ornamenti izvode se na misnomu ruhu tehnikom plastičnoga veziva. Sred. XVII. st. zagrebački biskup P. Petretić osniva vezilačku školu koju vodi *J. W. Stoll*. Njezino remek-djelo je »Božji grob« (1659, riznica katedrale). — Barokno slikarstvo u pravosl. crkve unose svojim ikonostasima *J. Grabovan* (Gudovac, 1780; Pavlovac kraj Grubišnoga Polja, 1783) i *Vasilije* iz Novoga Sada (Pakra, 1792).

U profanome slikarstvu veže se uz arhitekturu zidno slikarstvo, a od ostalih vrsta najviše je zastupljen portret. Pojedine prostorije dvoraca visokoga plemstva oslikane su većinom mitološkim i alegorijskim prizorima (Lobor; Oroslavje; Bistra, 1778). Rafinirani duh rokoka odaje ciklus alegorija astrološkoga sadržaja u Ratkajevoj Miljani, a ratnu vrevu bitaka sedmogodišnjega rata nekoliko prizora u Draškovićevoj Brezovici (1776). I. Ranger slika alegoriju s četiri kontinenta u franjevačkoj ljekarni u Varaždinu, a također unosi profane elemente i u crkveno slikarstvo (Purga; donatori u Belcu, oko 1740). Katkada se u crkvama nalaze i prizori iz obična života s lokalnim nošnjama (Remete; Šibenik, Sv. Nikola). U to se vrijeme slikaju po pročeljima crkava, dvoraca, po dvorištima samostana i sunčane ure (Klenovnik; Belec). Skupocjene zidne tapiserije s alegorijama mjeseci franc. i bruxelleskoga podrijetla nabavljali su aristokrati i crkveni dostojanstvenici (Zagreb, nadbiskupski dvor, rad C. Mitéa, 1710; Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu, rad P. van den Hecke i L. van Schoora, 1690—1720).

Portreti, slikani između 1650. i kraja XVIII. st. posebno su područje baroknoga slikarstva; portretiraju se pretežno članovi velikaških i plemićkih obitelji, te vladari, rjeđe svećenici, a još rjeđe građani. Značajne zbirke portreta imaju Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu (oko 300), Galerija likovnih umjetnosti u Osijeku, Galerija umjetnina u Splitu, Gradski muzej u Varaždinu, Dvorac Trakošćan, Knežev dvor u Dubrovniku. Posebno su zanimljive tzv. galerije predaka (grofova Eltz iz dvorca u Vukovaru), dobrotvora samostana pavlina (iz Remeta i Svetica) i ugarsko-hrvatskih kraljeva (iz dvorca u Šestinama). Većina portreta rad je nepoznatih domaćih i putujućih slikara, a neke su slikali ugledni slikari *M. van Meytens*, *V. Metzinger*, *J. M. Millitz*, *J. G. Auerbach*, *E. Hochhaser*, *J. Weickert*, *J. de Lose*.

Vedute pojedinih dvoraca slikane su akvarelom u kodeksu »Status familiae Patachich MDCCXXX redacta« (Zagreb, Nacionalna i sveučilišna knjižnica), a brojne vedute naselja često rade u bakrorezu strani majstori (katkad na diplomama bratovština i cehova). U toj je grani radio *P. Ritter-Vitezović*. Među bakrorezima pojavljuje se od XVII. st. ex libris, koji katkada sadržava portret vlasnika knjige (ban Nikola Zrinski, XVII. st., Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka). — Konzervativni su u doba baroka iluminatori, kod kojih se javljaju tu i tamo barokni elementi (Split, Poljud, kralji na pergameni *B. Razmilovića*, oko 1675). *S. Cerva-Crijević* još u XVIII. st. u inicijalima spaja gotiku i barok (Dubrovnik, dominikanci; kodeksi zagrebačke Metropolitane).

Zlatarstvo. Karakteristično je ispreplitanje stilova sve do kraja XVII. st.; uz barokne oblike održavaju se još renesansni i gotički, napose na kaležima, ciborijima i pokaznicama u Zagorju (Bednja, župna crkva, kalež, 1680; Tuhelj, ciborij, 1690; Lobor, pokaznica, sredina XVII. st.), koji se tijekom XVIII. st., osobito u oblicima rokoka, nalaze u vrsnim primjercima i u župama malih sela (Maruševac, kalež, poč. XVIII. st.; Belec, pokaznica, 1775). Među raznovrsnim i mnogobrojnim djelima ističu se finom izvedbom biskupski štapovi iz XVIII. st. (Pula; Senj; Zagreb, rad majstora *A. A. Fritz* i štap mariborskoga zlatara *J. M. Lanera*, 1780), zatim križevi (Trogir, rad *S. Targhette*, 1710—11; Klanjec), korice knjige s reljefnim ukrasima (Zagreb, katedrala), kao i relikvijari različitih oblika u katedralnim crkvama (Dubrovnik, relikvijar Sv. Vlaho majstora *F. Ferra*, 1712; Split, poprsje Sv. Staša mletačkoga zlatara *G. B. Trivisana*, 1704; Zagreb, obelisci mariborskoga zlatara *J. Reimana*, 1738, poprsje Stjepana kralja u naravnoj veličini iz 1635, dar kardinala Berberinija). Naročito mjesto zauzimaju veliki srebrni antependiji u Rovinju (rad nekoga padovanskog majstora, 1767) i u Zagrebu, koji su najrepresenzativnija zlatarska djela u našoj sredini iz doba baroka. Za katedralu u Zagrebu izradio je bečki zlatar *G. C. Meichel* 1721. velik antependij u tri dijela, na kojem su u visokom reljefu prikazani Sv. Obitelj, te kraljevi Stjepan i Ladislav. Sličicama u emajlu ukrašuju se različiti zlatarski predmeti, napose u doba rokoka (Zagreb, katedrala, pokaznica, 1747; Prelog, kalež, 1758), a takvih ima i po seoskim crkvama u Hrvatske (Bedekovčina, 1713).

PORTRET JOSIPE ZICHY-ORŠIĆ, djelo nepoznata majstora. Zagreb, Hrvatski povijesni muzej

Hrvatska je bila uključena u ona područja Europe koja su, s obzirom na umjetnost prethodnih razdoblja, bila prijemljiva za umjetnost baroka. Kako

PORTRET JURJA III. PATAČIĆA, djelo nepoznata majstora. Zagreb, Hrvatski povijesni muzej

GEORGIUS PATACHICH LEGATUS STATUUM AD DIAM. OSNENSIS. ET ABRAS'AC SZALA VÄR OSONIENSUM & OBATOR CELEBRIS 1714

MONSTRANCA BISKUPA
JURJA BRANJUGA iz 1738, rad
Hansa Georga Pfisterera. Zagreb,
riznica katedrale

SAKRISTIJSKI ORMAR IZ SJEVERNE HRVATSKE, oko 1670. Ozalj, Zavičajni muzej

su u XVII. i XVIII. st. S hrv. zemlje bile u sastavu Austrijske Monarhije, a one uz more sa zaleđem, s izuzetkom Dubrovačke Republike, u sastavu susjedne Mletačke Republike, razumljivo je da su i u pitanju umjetnika i umjetničkih utjecaja bile vezane uz svoje državne zajednice i kulturne krugove. Ipak, u Dalmaciju, Istru i Dubrovnik dolazili su i majstori iz raznih dijelova Italije, a ne samo iz Venecije. Slično, i u S hrv. krajeve ne dolaze umjetnici samo iz austr. zemalja, već i iz Njemačke, Italije, Švicarske. Radili su i mnogi domaći i udomaćeni majstori. S druge strane F. Benković stvara u inozemstvu, a njegova djela zastupljena u Italiji, Francuskoj i Njemačkoj, govore o nastavljanju u umj. duhu kojega su brojni hrv. majstori pronosili stvarajući eur. zamjetna djela.

LIT.: K. Prijatelj, Barok u Splitu, Split 1947. — Isti, Slikar Tripo Kokolja, Rad JAZU, 1952, 287. — Isti, Federiko Benković, Zagreb 1952. — Isti, Umjetnost XVII i XVIII stoljeća u Dalmaciji, Zagreb 1956. — Spomenica u čast Tripa Kokolja o 300-godišnjici slikareva rođenja, Kotor — Perast 1962. — N. Luković, Bogorodičin hram na Prčanju, Kotor 1965. — V. Horvat-Pintarić, Francesco Robba, Zagreb 1961. — Umjetnost XVIII stoljeća u Slavoniji (katalog), Osijek 1971. — V. Marković, Barokni dvorci Hrvatskog zagorja, Zagreb 1975. — V. Radauš, Spomenici Slavonije iz razdoblja XVI — XIX stoljeća, Zagreb 1975. — V. Borčić, Zbirka slika Odjela Srba u Hrvatskoj Povijesnog muzeja Hrvatske (katalog), Zagreb 1978. — I. Lentić-Kugli, Varaždinski graditelji i zidari od 1700. do 1850. godine, Zagreb 1981. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok. — M. Schneider, Portreti 16 — 18. stoljeća (katalog), Zagreb 1982. — I. Lentić, Dubrovački zlatari 1600 — 1900, Zagreb 1984. — V. Marković, Zidno slikarstvo 17. i 18. stoljeća u Dalmaciji, Zagreb 1985. — D. Cvitanović, Sakralna arhitektura baroknog razdoblja, I, Zagreb 1985. — B. Balen, Portreti XVIII stoljeća iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku (katalog), Osijek 1986. — Umjetnost kasnog baroka u Splitu (katalog), Split 1988. — V. Pavelić-Weinert, Vezilačka radionica 17. stoljeća u Zagrebu, Zagreb 1988. — Kultura pavlina u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1989. — M. Obad Šćitaroci, Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 1991. — N. Grujić, Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja, Zagreb 1991. — J. Medar, Orgulje u Hrvatskoj, Zagreb 1992. — V. Marković, Croatia, u knjizi: The Baroque in Central Europe, Venice 1992. — Od svagdana do blagdana — Barok u Hrvatskoj (katalog), Zagreb 1993. L. D.

BAROMIĆ, Blaž, pop glagoljaš (Vrbnik na Krku, ? — Senj ?, poslije 1505). Senjski kanonik, pisar glag. brevijara popa Mavra iz Vrbnika 1460 (Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka). Tiskarstvo uči u Veneciji, gdje 1493. sudjeluje u tisku glag. brevijara. Jedan od organizatora tiskare u Senju, gdje surađuje u tiskanju glag. inkunabula: *Misala* (1494) i *Spovidi općene* (1496), uvodeći u tradicionalnu tehniku svoje »lomljene« ligature. Brevijar popa Mavra ukrašuje crtanim glag. inicijalima a za tiskani *Misal* oblikuje ih u drvorezu.

LIT.: M. Pantelić, Glagoljski brevijar popa Mavra iz god. 1460, Slovo, 1965, 15 — 16. — A. Nazor, Kulturnopovijesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494 — 1508, Slovo, 1971, 21. — M. Pantelić, Kulturni ambijent djelovanja Blaža Baromića, pisca i štampara glagoljskih izdanja, Senjski zbornik, 1973 — 1975, 6. — Spovid općena (reprint, 1978. i studija A. Nazor, 1979). B. F.

BARTOLIĆ, Ivo, arhitekt (Glina, 19. VI. 1912). Diplomirao na arhitektonskom odsjeku Umjetničke akademije u Zagrebu 1939 (D. Ibler). Od 1954. vodi projektni biro »Bartolić«, 1963. osniva Arhitektonski projekt-ni zavod kojim upravlja do 1973. Projektirao je stambene objekte nastojeći unaprijediti industrijsku proizvodnju stanova primjenom jedinstvenih građevnih modula. Stroga funkcionalnost, racionalnost tlocrta i jednostavna koncepcija arhit. oblika uočljivi su u projektima stambenih blokova i tornjeva (u Zagrebu: Trnsko, Vrbik, Rapska ulica, Volovčica, Prečko, Gajnice, Zaprešić, 1948 — 68; zatim u Čakovcu, Ogulinu, Dugoj Resi, Puli, Kninu, Postojni, Pivki, Tolminu, Splitu, Herceg-Novom, Visu, Nikšiću, Banjoj Luci). Izvedeni su mu hoteli »Panonija« u Sisku 1966, »Park« u Čakovcu 1967, »Istra« na Crvenom otoku (s L. Šverer) 1969, »Materada« u Poreču 1971, »Eden« (s M. Begovićem) u Rovinju 1971, »Amfora« u Hvaru (idejno rješenje Z. Marohnić) 1972. Bavio se uređenjem interijera javnih objekata te sudjelovao na skupnim izložbama arhitekture. Z. Kol.

BARTOL IZ KRBAVE, skriptor i iluminator (XV. st.). Napisao i iluminirao 1402. glagoljski *Berlinski misal* (Državna biblioteka u Berlinu, Ms Han. 444) na kojemu se potpisao, a 1414. *Brevijar* za crkvu Sv. Andrije u Bakru (izgubljen). Njegova su i dva istarska misala: *Ljubljanski* ili *Beramski misal* (Nacionalna i univerzitetska biblioteka u Ljubljani, II c 162 c/2) i *Ročki misal* iz 1420 (Nacionalna biblioteka u Beču, cod. slav. 4).

LIT.: M. Pantelić, Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca, Radovi Staroslavenskog instituta, 1964, 5. — Isti, Pashalne tabele i datiranje glagoljskih kodeksa, Slovo, 1976, 25 — 26, str. 281 — 82. A. Bad.

BARTOLOMEO DEL MESTRE, tal. graditelj (XVI. st.). Oko 1505. radi krov nad gl. lađom i zap. pročeljem stolne crkve u Šibeniku. Sa suradnikom Franom Dismanićem spominje se u Korčuli, a 1520. u Dubrovniku, gdje se obvezuje da će raditi dvije kapele u stolnoj crkvi. God. 1523.